

Драган Николић

ИСТОРИЈА ПРАВА

стари и средњи век

четврто издање

Др Драган Николић
професор Правног факултета
Универзитета у Нишу

ИСТОРИЈА ПРАВА

стари и средњи век

четврто издање

Издавач

Центар за публикације
Правног факултета у Нишу

За издавача

Проф. др Мирослав Лазић, декан

Рецензенти

Проф. др Сима Аврамовић
Проф. др Срђан Шаркић

Графичка обрада

Ненад Милошевић

Тираж

400

Штампа

Свен Ниш

ISBN 978-86-7148-196-0

© Проф. др Драган Николић
Правни факултет у Нишу
18000 Ниш СРБИЈА
dnikolic@prafak.ni.ac.rs

Гравира на корицама: MAGDEBURG

Hartmann Schedel, Liber Chronicorum (Weltchronik), Nürnberg 1493.

Драган Николић

ИСТОРИЈА ПРАВА
стари и средњи век

Ниш, 2014.

ПРЕДГОВОР

Као и све друго што је човек створио и непрекидно ствара, тако и држава и право имају своје почетке, развој, узоре, успоне и падове, своје путеве усавршавања, али и путеве стагнације и пропадања. Историја права студентима правних факултета делимично осветљава те замршене историјске токове, али она може бити занимљива и оним радозналим духовима који нису ни студенти права ни правници по образовању, јер сведочи да људско друштво у прошлости никада није било само једноставан збир економских, правних, политичких или културних појава, већ увек знатно сложеније у испољавањима сопствене комплексности. Зато се Историја права, која је у основи правна наука, додирује и прожима са историјским, социолошким, политиколошким и другим сродним научним дисциплинама.

На правним факултетима, Историја права има својство уводног предмета. Она је место првог сусрета студената са мноштвом института јавног, приватног и процесног права које ће они током својих студија подробније изучавати. Захваљујући њој упознају се и са конкретним друштвеним условима у којима су правне установе настајале, развијале се или ишчезавале. Макар и само кроз основна назначења, Историја права пружа увид у структуру и генезу државних механизма и правних поредака појединих земаља карактеристичних за одређене епохе и просторе. Тиме се стварају претпоставке за даља размишљања и закључивања о условљености права реално постојећим условима и потребама, о универзалности појединих правних института, о несавршености права као само једне из мноштва људских творевина, али и о његовом општецивизацијском учинку у историји човечанства.

Кроз научно засноване истине о прошлости појединих држава, њихових правних система, као и кроз сагледавање конкретне друштвеноисторијске праксе, Историја права обавља и узгредну мисију обогаћивања знања и изграђивања опште културе правника.

Обухватањем векова и миленијума човекових стремљења, успона, домета, застоја и падова у организацији државе и изграђивању права, у његовој примени и мењању, Историја права би требало да развија и смисао за са-

мостално размишљање о улози државе и права у развоју људске цивилизације. Она изграђује критички однос према прошлости и надахњује критичност према савремености. Од Историје права се очекује да она заједно са другим правноисторијским и историјским научним дисциплинама утиче и на формирање прогресивне историјске свести, јер је човекова историјска свест одувек била, јесте, а вероватно ће у извесној мери увек и бити оптерећена бројним ирационалним садржајима, заблудама, мистификацијама и митологијама.

У овом уџбенику је највећа пажња посвећена формалним изворима права, појединим правним гранама и основним институтима јавног, приватног и процесног права. Она излагања која се привидно удаљују од државноправне историје у ужем смислу (о друштвеним структурама, о фактичком статусу појединаца или мањих друштвених група, о економским или о политичким односима) суштински јесу споредна, али су концепцијски несумњиво у служби основне теме. Скицирање појединих особених социолошких, економских или политичких феномена у оним државама и друштвима чија се државноправна историја детаљније посматра, омогућује закључивање о условљености права реално постојећим друштвено-историјским околностима. Са друге стране пак, Историја права својим целокупним садржајем подстиче на размишљања и о повратном утицају права на друштвене односе, што је негде одмах видљиво, а другде је прикривено.

Будући да се историја римског и црквеног права изучава на правним факултетима у оквирима предмета Римско право и Црквено право, дугујемо и објашњење зашто се овде у главама IV и XV ипак обрађују и ове теме.

Излагања о Риму (глава IV) садрже минималан осврт на друштвену структуру, организацију државне власти и изворе права у римској држави, од тзв. доба краљева, па све до Домината. Сматрамо да је овакав преглед неопходан због континуитета у праћењу општих линија државноправног развоја на евромедитеранском простору у првим вековима нове ере и непосредно после пропасти Западног римског царства. Са друге стране посматрано, време Домината, као и оно које је уследило непосредно после 476. године, обележено је и првим обимнијим компилацијама и кодификацијама римског права и варваризованог римског права, па су минимална излагања о томе неопходан мост за праћење државноправне историје у потоњим државама које ће настајати на развалинама западних делова Царства. А о значају Јустинијанове кодификације за историју византијског, словенског, а касније, током процеса рецепције, и западноевропског права, излишно је овде и говорити.

Што се пак извора црквеног права тиче, будући да су они углавном били уобличени већ до краја XV века (а у источној цркви још и неколико векова раније), глава XV посвећена је њима, као незаобилазној правноисторијској

чињеници средњег века. Строго формално посматрано, они заиста јесу предмет изучавања унутар Црквеног права као самосталне научне дисциплине, али суштински гледано, сасвим је оправдано што су се извори црквеног права нашли и овде: у свим средњовековним државама црквено право представља веома важан сегмент њиховог правног поретка, па без излагања макар о изворима црквеног права, ниједан преглед историје права не може бити потпун.

О односу државе и цркве говори се на више места у овој књизи, али је значај тог комплекса питања подвучен и тиме што је њему посвећена још и једна засебна глава (XIV). Односи световних власти и цркве вековима су битно утицали на изграђивање или потоње модификовање не само владарске власти и државног устројства, већ и на форму и садржај многих правних института, на организацију и функционисање правосуђа, па и на токове развоја правне науке.

За корисне сугестије и идеје током писања овог уџбеника велику захвалност дугујем поштованим и драгим колегама, др Сими Аврамовићу, редовном професору Правног факултета Универзитета у Београду и др Срђану Шаркићу, редовном професору Правног факултета Универзитета у Новом Саду. Они су ме задужили и тиме што су прихватили и један не баш превише занимљив посао какав је рецензирање уџбеника, на чему им такође захваљујем.

Захвалан сам и оним својим студентима који су на предавањима, консултацијама, па и после успешно положеног испита из Историје права износили драгоцене запажања и предлоге о побољшању структуре и појединих садржаја претходног издања уџбеника. Исту врсту захвалности трајно дугујем и мр Александру Ђорђевићу, асистенту Правног факултета у Нишу.

У Нишу, 2011. године

Др Драган Николић
професор Правног факултета
Универзитета у Нишу

САДРЖАЈ

ГЛАВА ПРВА

УВОД У ПРАВНОИСТОРИЈСКЕ СТУДИЈЕ

1. ПРЕДМЕТ ИСТОРИЈЕ ПРАВА	1
2. МЕТОДЕ	3
3. ПРАВНОИСТОРИЈСКЕ ЧИЊЕНИЦЕ	4
4. ПОЧЕЦИ ИСТОРИЈСКОГ ИЗУЧАВАЊА ПРАВА.....	5
5. ГЛОСАТОРИ	6
6. ПОСТГЛОСАТОРИ	8
7. РЕНЕСАНСНИ ПРАВНИЦИ.....	9
8. ШКОЛА ПРИРОДНОГ ПРАВА.....	11
9. ЛАЈБНИЦ.....	12
10. МОНТЕСКЈЕ	13
11. ГЕТИНГЕНСКА ШКОЛА ПРАВА	14
12. САВИЊИЈЕВА ИСТОРИЈСКА ПРАВНА ШКОЛА.....	15
13. ТРИ ИСТОРИЈСКА СТАДИЈУМА ПРАВА У УЧЕЊУ САВИЊИЈА.....	17
14. ШИРЕЊЕ САВИЊИЈЕВОГ УЧЕЊА	18
15. СОЦИОЛОШКИ ПРИСТУП ИСТОРИЈИ ПРАВА	21
16. ЈЕРИНГ	24
17. ХРИШЋАНСКА МИСАО И ИСТОРИЈА ДРЖАВЕ И ПРАВА	25

ГЛАВА ДРУГА

НАЈСТАРИЈЕ ДРЖАВЕ И ПРАВО

1. ПОСТАНАК И ОБЕЛЕЖЈА НАЈСТАРИЈИХ ДРЖАВА	29
2. ИСТОЧНЕ И ЗАПАДНЕ РОБОВЛАСНИЧКЕ ДРЖАВЕ	31
3. ПРАВО У НАЈСТАРИЈИМ ДРЖАВАМА	32
4. СВОЈСТВА НАЈСТАРИЈЕГ ПРАВА	33
5. ЗАПИСИВАЊЕ НАЈСТАРИЈЕГ ПРАВА	34
6. ЗАЧЕЦИ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА	35
7. РЕЛИГИОЗНА МОТИВАЦИЈА НАЈСТАРИЈЕГ ПРАВА.....	35
8. ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ СТАРОГ ЕГИПТА	39
9. ПРАВО СТАРОГ ЕГИПТА	41
10. ГРАДОВИ-ДРЖАВЕ СУМЕРА И АКАДА	44
11. ГРАД-ДРЖАВА ЛАГАШ	45
12. ПРАВНИ ЗБОРНИЦИ МЕСОПОТАМИЈЕ	46
13. АВИЛУМИ И МУШКЕНИ У ВАВИЛОНУ	47
14. ИЛКУ-ВОЈНИЦИ У ВАВИЛОНУ	48

15. СЛОБОДНИ СЕЉАЦИ И РОБОВИ У ВАВИЛОНУ	49
16. ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ ВАВИЛОНСКОГ ЦАРСТВА.....	50
17. ХАМУРАБИЈЕВ ЗАКОНИК.....	52
18. СВОЈИНА У ХАМУРАБИЈЕВОМ ЗАКОНИКУ	53
19. ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО У ХАМУРАБИЈЕВОМ ЗАКОНИКУ	54
20. БРАЧНО И ПОРОДИЧНО ПРАВО У ХАМУРАБИЈЕВОМ ЗАКОНИКУ	56
21. НАСЛЕДНО ПРАВО У ХАМУРАБИЈЕВОМ ЗАКОНИКУ	58
22. КРИВИЧНО ПРАВО У ХАМУРАБИЈЕВОМ ЗАКОНИКУ	59
23. КРИВИЧНА ДЕЛА У ХАМУРАБИЈЕВОМ ЗАКОНИКУ	60
24. КАЗНЕНИ СИСТЕМ ХАМУРАБИЈЕВОГ ЗАКОНИКА.....	61

ГЛАВА ТРЕЋА

ДРЖАВА И ПРАВО СТАРИХ ГРКА

1. СТАРА ГРЧКА У ХОМЕРСКО ДОБА	63
2. СПАРТИЈАТИ, ПЕРИЈЕЦИ И ХЕЛОТИ	66
3. ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ СПАРТЕ.....	68
4. ХИПОТЕЗЕ О СПАРТАНСКОМ ПРАВУ.....	70
5. ПОСТАНАК АТИНСКОГ ПОЛИСА.....	72
6. ПРВИ ОРГАНИ ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ У АТИНИ	74
7. СОЛОНОВЕ РЕФОРМЕ.....	75
8. КЛИСТЕНОВЕ РЕФОРМЕ.....	78
9. ЕФИЈАЛТОВЕ И ПЕРИКЛОВЕ РЕФОРМЕ	79
10. ДЕМОКРАТСКА АТИНА.....	80
11. НАРОДНА СКУПШТИНА - ЕКЛЕСИЈА.....	82
12. УПРАВНО ВЕЋЕ - БУЛЕ.....	84
13. ВРХОВНИ СУД - ХЕЛИЕЈА	85
14. СТАТУС АТИНСКИХ ГРАЂАНА	85
15. СТАТУС МЕТЕКА У АТИНИ.....	87
16. СТАТУС РОБОВА У АТИНИ.....	88
17. АТИНСКО ПРАВО	89
18. СВОЈИНА У АТИНИ	90
19. ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО У АТИНИ.....	91
20. БРАЧНО И ПОРОДИЧНО ПРАВО У АТИНИ.....	93
21. НАСЛЕДНО ПРАВО У АТИНИ	96
22. КРИВИЧНО ПРАВО У АТИНИ	98
23. КАЗНЕНИ СИСТЕМ У АТИНИ	99
24. СУДСКИ ПОСТУПАК У АТИНИ.....	100

ГЛАВА ЧЕТВРТА

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ И ПРАВО СТАРОГ РИМА

1. ДОБА КРАЉЕВА.....	103
2. ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ У ДОБА КРАЉЕВА.....	105
3. ПРАВО У ДОБА КРАЉЕВА.....	106
4. ДОБА РЕПУБЛИКЕ	108
5. МАГИСТРАТУРЕ У РИМСКОЈ РЕПУБЛИЦИ.....	109
6. СКУПШТИНЕ У РИМСКОЈ РЕПУБЛИЦИ.....	111
7. СЕНАТ У РИМСКОЈ РЕПУБЛИЦИ	112
8. ПРАВО У ДОБА РЕПУБЛИКЕ	114
9. ДОБА ПРИНЦИПАТА.....	117
10. ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ У ДОБА ПРИНЦИПАТА	120
11. ПРИНЦЕПС	121
12. ПРАВО У ДОБА ПРИНЦИПАТА	123
13. ЈУРИСПРУДЕНЦИЈА У ДОБА ПРИНЦИПАТА	124
14. ДОБА ДОМИНАТА	125
15. ДИОКЛЕЦИЈАНОВЕ РЕФОРМЕ.....	128
16. ИНОВАЦИЈЕ ИЗ НУЖДЕ У ДОБА ДОМИНАТА.....	129
17. ПРАВО У ДОБА ДОМИНАТА.....	130
18. ПРАВНИ ЗБОРНИЦИ И КОДИФИКАЦИЈЕ	132
19. ЈУСТИНИЈАНОВА КОДИФИКАЦИЈА	133

ГЛАВА ПЕТА

ФЕУДАЛНЕ ДРЖАВНЕ И ПРАВНЕ УСТАНОВЕ

1. МОДАЛИТЕТИ НАСТАЈАЊА ФЕУДАЛНИХ ДРЖАВА.....	137
2. ПЕРИОДИЗАЦИЈА И ТИПОЛОГИЈА ФЕУДАЛНИХ ДРЖАВА.....	140
3. РАНОФЕУДАЛНА ДРЖАВА	141
4. ФЕУДАЛНО РАЗДРОБЉЕНА ДРЖАВА	143
5. СТАЛЕШКА МОНАРХИЈА	145
6. АПСОЛУТНА МОНАРХИЈА.....	148
7. ФЕУДАЛНА ДЕСПОТИЈА	151
8. ФЕУДАЛАЦ, ФЕУД И КМЕТ ЗАПАДНОЕВРОПСКОГ ФЕУДАЛИЗМА.....	152
9. ФЕУДАЛНИ УГОВОР НА ЗАПАДУ	154
10. СВОЈИНА НА ЗЕМЉИ У ФЕУДАЛИЗМУ	156
11. ЖАК Л' ГОФ О ФЕУДАЛНИМ УСТАНОВАМА.....	156

ГЛАВА ШЕСТА

ДРЖАВА И ПРАВО У ФРАНАЧКОЈ

1. ПЕРИОДИЗАЦИЈА.....	159
2. ДРУШТВО.....	161
3. ВЛАДАР, МАЈОРДОМИ И MISSI DOMINICI.....	163
4. САБОР ПЛЕМСТВА И НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ.....	165
5. ВОЈВОДСТВА, ГРОФОВИЈЕ И САТНИЈЕ	165
6. ОСОБЕНОСТ ИЗВОРА ПРАВА	167
7. ЗБИРКЕ ПЛЕМЕНСКОГ ОБИЧАЈНОГ ПРАВА	168
8. ВЛАДАРСКЕ УРЕДБЕ.....	169
9. ЈАВНЕ И ПРИВАТНЕ ИСПРАВЕ	170
10. СВОЈИНА	170
11. ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО	171
12. БРАЧНО И ПОРОДИЧНО ПРАВО	171
13. НАСЛЕДНО ПРАВО	172
14. КРИВИЧНО ПРАВО	173
15. КРИВИЧНА ДЕЛА.....	174
16. КАЗНЕНИ СИСТЕМ.....	175
17. ОРГАНИЗАЦИЈА СУДСТВА	177
18. КРАЉЕВ СУД	178
19. ЦРКВЕНИ СУДОВИ	179
20. СУДСКИ ПОСТУПАК И ИЗВРШЕЊЕ ПРЕСУДЕ	180
21. ORDALIUM - IUDICIUM DEI.....	182

ГЛАВА СЕДМА

РАНЕ ДРЖАВЕ АНГЛОСАСА

1. ПОСТАНАК РАНИХ ДРЖАВА АНГЛОСАСА.....	185
2. ДРУШТВО.....	187
3. ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ	188
4. ИЗВОРИ РАНОГ АНГЛОСАСКОГ ПРАВА.....	190
5. СТВАРНО И ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО	191
6. БРАЧНО, ПОРОДИЧНО И НАСЛЕДНО ПРАВО.....	191
7. КРИВИЧНО ПРАВО	192
8. ОРГАНИЗАЦИЈА СУДСТВА И СУЂЕЊЕ	193

ГЛАВА ОСМА

СЛОВЕНСКИ ПЛЕМЕНСКИ САВЕЗИ И РАНЕ ДРЖАВЕ

1. ПРАСЛОВЕНИ	195
2. ИСТОЧНИ СЛОВЕНИ	198
3. ПОЛАПСКО-БАЛТИЧКА ГРУПА ЗАПАДНИХ СЛОВЕНА	202
4. ЧЕШКО-МОРАВСКО-СЛОВАЧКА ГРУПА СЛОВЕНА.....	206
5. ПОЉСКА ГРУПА ЗАПАДНИХ СЛОВЕНА	207
6. СЛОВЕНЦИ.....	209
7. ХРВАТИ.....	210
8. СРБИ	214
9. БУГАРИ	215
10. МАКЕДОНСКА, ЕПИРОТЕСАЛСКА И ПЕЛОПОНЕСКА ГРУПА.....	217

ГЛАВА ДЕВЕТА

ДРЖАВА И ПРАВО У ДРЕВНОЈ РУСИЈИ

1. ДРЕВНА РУСИЈА ДО КНЕЗА ВЛАДИМИРА I	225
2. ЈАРОСЛАВ МУДРИ И ЊЕГОВИ НАСЛЕДНИЦИ	227
3. ПОСТАНАК НОВГОРОДСКЕ РЕПУБЛИКЕ.....	228
4. ОГРАНИЧЕЊА КНЕЖЕВСКЕ ВЛАСТИ У НОВГОРОДУ	229
5. КРАТКА РЕДАКЦИЈА РУСКЕ ПРАВДЕ.....	230
6. ШИРА РЕДАКЦИЈА РУСКЕ ПРАВДЕ	232
7. СВОЈИНА	233
8. ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО	236
9. БРАЧНО И ПОРОДИЧНО ПРАВО	239
10. НАСЛЕДНО ПРАВО	241
11. КРИВИЧНА ДЕЛА	242
12. КАЗНЕНИ СИСТЕМ.....	245
13. СУДСКИ ПОСТУПАК И ДОКАЗНА СРЕДСТВА	248

ГЛАВА ДЕСЕТА

ДРЖАВА И ПРАВО У ФРАНЦУСКОЈ

1. СВЕШТЕНСТВО И ПЛЕМСТВО.....	251
2. ВИЛЕНИ И СЕРФИ	253
3. ГРАДОВИ.....	254
4. КРАЉЕВСКА ВЛАСТ	256
5. РЕФОРМЕ ЛУЈА IX СВЕТОГ.....	257
6. СКУПШТИНА ДРЖАВНИХ СТАЛЕЖА.....	258

7. УСПОН КРАЉЕВСКОГ АПСОЛУТИЗМА.....	260
8. ЛОКАЛНА УПРАВА.....	261
9. ИЗВОРИ ПРАВА	262
10. ОБИЧАЈНО ПРАВО.....	263
11. РИМСКО ПРАВО	264
12. ЦРКВЕНО ПРАВО	265
13. КРАЉЕВСКО ЗАКОНОДАВСТВО.....	265
14. СТВАРНО ПРАВО.....	266
15. БРАЧНО И ПОРОДИЧНО ПРАВО	268
16. НАСЛЕДНО ПРАВО	269
17. КРИВИЧНО ПРАВО.....	270
18. ОРГАНИЗАЦИЈА СУДСТВА.....	271
19. СУДСКИ ПОСТУПАК.....	273

ГЛАВА ЈЕДНАЕСТА

ДРЖАВА И ПРАВО У НЕМАЧКОЈ

1. ЦЕНТРАЛНА ВЛАСТ И ОБЛАСНИ СЕПАРАТИЗАМ	275
2. ЗЛАТНА БУЛА КАРЛА IV ЛУКСЕМБУРШКОГ	277
3. ВЕСТФАЛСКИ МИР	278
4. ДРУШТВО.....	279
5. ГРАДОВИ.....	280
6. ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ	282
7. НЕМАЧКИ ЦАР И ЦАРСКИ СУД	282
8. РАЈХСТАГ И ЛАНДТАГ	283
9. ИЗВОРИ ПРАВА У НЕМАЧКОЈ	284
10. ЛАНДРЕХТ И ГРАДСКО ПРАВО	285
11. РЕЦЕПЦИЈА РИМСКОГ ПРАВА.....	286
12. СТВАРНО И ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО.....	288
13. БРАЧНО, ПОРОДИЧНО И НАСЛЕДНО ПРАВО	288
14. КРИВИЧНО ПРАВО	289
15. ОПШТЕНЕМАЧКИ КЗ - Каролина.....	290
16. СУДСКИ ПОСТУПАК.....	291

ГЛАВА ДВАНАЕСТА

ДРЖАВА И ПРАВО У ЕНГЛЕСКОЈ

1. ЕНГЛЕСКА ПОСЛЕ НОРМАНСКЕ ИНВАЗИЈЕ 1066. ГОДИНЕ	293
2. СВЕШТЕНСТВО	295

3. ПЛЕМСТВО	296
4. СЕОСКО СТАНОВНИШТВО	297
5. ГРАДОВИ	300
6. ЦЕНТРАЛНА ВЛАСТ	301
7. КРУНА И ПАРЛАМЕНТ	303
8. ЛОКАЛНА ВЛАСТ	305
9. ТЕМЕЉИ ЕНГЛЕСКЕ УСТАВНОСТИ	306
10. ПОВЕЉЕ ИЗ 1100. И 1215. ГОДИНЕ	306
11. ПЕТИЦИЈА О ПРАВУ ИЗ 1628. ГОДИНЕ	308
12. ХАБЕАС КОРПУС АКТ ИЗ 1679. ГОДИНЕ	308
13. БИЛ О ПРАВИМА ИЗ 1689. ГОДИНЕ	309
14. ЗАКОН О ПРЕСТОЛОНАСЛЕЂУ ИЗ 1701. ГОДИНЕ	310
15. ИЗВОРИ ЕНГЛЕСКОГ ПРАВА	310
16. ОПШТЕ ПРАВО – COMMON LAW	312
17. ЗАКОНСКО ПРАВО – STATUTE LAW	313
18. ПРАВО ПРАВИЧНОСТИ – EQUITY LAW	314
19. СТВАРНО ПРАВО	315
20. ПРЕНОС ПРАВА НА ЗЕМЉУ	317
21. БРАЧНО, ПОРОДИЧНО ПРАВО И НАСЛЕДНО ПРАВО	317
22. КРИВИЧНО ПРАВО	319
23. ОРГАНИЗАЦИЈА СУДСТВА	320
24. СУДСКИ ПОСТУПАК	321

ГЛАВА ТРИНАЕСТА

ДРЖАВА И ПРАВО У ВИЗАНТИЈИ

1. РОМЕЈСКО ЦАРСТВО – ВИЗАНТИЈА	325
2. ИСТОРИЈСКА УЛОГА ВИЗАНТИЈЕ	327
3. ПЕРИОДИЗАЦИЈА ИСТОРИЈЕ ВИЗАНТИЈЕ	328
4. ДРУШТВО	331
5. ВИЗАНТИЈСКИ ЦАР	333
6. СЕНАТ И ЦАРСКИ САВЕТ	334
7. ДРЖАВНИ ФУНКЦИОНЕРИ	335
8. ТЕРИТОРИЈАЛНО-УПРАВНЕ ЈЕДИНИЦЕ	336
9. ДЕМЕ	337
10. ИЗВОРИ ПРАВА	338
11. ЕКЛОГА - Ecloge ton nomon	340
12. ЗЕМЉОРАДНИЧКИ ЗАКОН - Nomos georgikos	341
13. ПРОХИРОН - Proheiros nomos, Proheiron	342
14. ЕПАНАГОГА - Epanagoge ton nomon	343

15. ВАСИЛИКЕ - Vasilika	344
16. НОВЕЛЕ ВИЗАНТИЈСКИХ ЦАРЕВА.....	345
17. НОМОКАНОНИ.....	346
18. СИНТАГМА И ШЕСТОКЊИЖЈЕ	347
19. СТВАРНО И ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО.....	348
20. БРАЧНО, ПОРОДИЧНО И НАСЛЕДНО ПРАВО	349
21. КРИВИЧНО ПРАВО И СУДСКИ ПОСТУПАК	351

ГЛАВА ЧЕТРНАЕСТА

ДРЖАВА И ЦРКВА

1. ДВАДЕСЕТ ВЕКОВА КОЕГЗИСТЕНЦИЈЕ	353
2. ДРЖАВА И ЦРКВА У ВИЗАНТИЈИ.....	355
3. ЦРКВЕНИ УСТАВ КНЕЗА ВЛАДИМИРА I.....	358
4. ЦРКВЕНИ УСТАВ КНЕЗА ЈАРОСЛАВА МУДРОГ	359
5. ДРЖАВА И ЦРКВА НА ЗАПАДУ	360
6. ПАПСТВО И СВЕТОВНИ ВЛАДАРИ.....	361
7. ДРЖАВНА ВЛАСТ И ПРОТЕСТАНТИЗАМ.....	363
8. ОДВАЈАЊЕ ЦРКВЕ ОД ДРЖАВЕ	364

ГЛАВА ПЕТНАЕСТА

ИЗВОРИ ЦРКВЕНОГ ПРАВА

1. МАТЕРИЈАЛНИ ИЗВОРИ	367
2. БОЖАНСКА ВОЉА.....	368
3. ВОЉА ЦРКВЕ	369
4. ВОЉА ДРЖАВЕ	370
5. ОБИЧАЈИ.....	370
6. МИШЉЕЊА КАНОНИСТА.....	371
7. НАЈСТАРИЈИ ФОРМАЛНИ ИЗВОРИ ЦРКВЕНОГ ПРАВА.....	372
8. ПОТОЊИ ФОРМАЛНИ ИЗВОРИ ЦРКВЕНОГ ПРАВА	374
9. ФОРМАЛНИ ИЗВОРИ ЦРКВЕНОГ ПРАВА НА ЗАПАДУ	375
10. ФОРМАЛНИ ИЗВОРИ ЦРКВЕНОГ ПРАВА НА ИСТОКУ	378
11. СЛОВЕНСКИ ПРЕВОДИ ИЗВОРА ЦРКВЕНОГ ПРАВА	381
12. ВАСЕЉЕНСКИ САБОРИ.....	382

ПИТАЊА ЗА ПРОВЕРУ ЗНАЊА И ТЕЗЕ ЗА ДИСКУСИЈУ	389
--	------------

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	399
----------------------------------	------------

